

Observatori del Servei Prelaboral

Informe d'anàlisi del recurs de **l'any 2021** en base
a dades aportades per entitats sòcies que en gestionen

Barcelona, 15 de setembre de 2022

Índex general

0. Introducció.....	4
1. Representativitat de la mostra	5
2. Resultats	7
2.1. Perfil de les persones usuàries	7
2.2. Nivell formatiu	9
2.3. Lloc de residència.....	9
2.4. Diagnòstics de salut mental més prevalents.....	11
2.6. Relació del servei amb el territori.....	12
2.6. Optimització de les places disponibles	14
3. Propostes al DSO	15

El **Servei Prelaboral** (SPL) és un servei social especialitzat inclòs en la cartera del departament de Drets Socials que s'adreça específicament a persones amb problemes de salut mental. La finalitat del SPL és capacitar les persones perquè adquireixin les competències necessàries per incrementar el seu nivell d'ocupabilitat i facilitar així la seva inserció laboral.

Les primeres experiències d'aquest recurs al país daten de l'any 2002, quan l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials - amb el concurs del Servei Català de la Salut (CatSalut) - va iniciar una experiència pilot amb diferents entitats del sector de la salut mental de Catalunya per tal de facilitar a les persones amb problemàtica social derivada de malaltia mental la seva incorporació al món laboral en base a algunes experiències prèvies i al treball tècnic dut a terme conjuntament amb l'esmentat sector de la salut mental.

Els successius documents marc de 2002 i 2006 van permetre donar cobertura a aquestes experiències, plasmant-se finalment la inclusió dels Serveis Prelaborals a la Cartera de Serveis Socials de 2010 - 2011 (BSF/142/2010).

Posteriorment, l'any 2015, es va publicar l'Ordre BSF/176/2015 del servei prelaboral per a persones amb problemàtica social derivada que el regulava i establia el seu regim jurídic.

Salut Mental AMMFEINA i llurs entitats sòcies han apostat des dels inicis per la posada en marxa i el reforç d'aquest recurs. Prova d'això és que dels 45 establiments de Servei Prelaboral existents a Catalunya l'any 2021, 30 eren gestionats per entitats sòcies d'AMMFEINA (66,6%).

Des dels inicis, AMMFEINA ha dut a terme una tasca sostinguda d'observatori i d'anàlisi tècnic del funcionament de l'evolució dels Serveis Prelaborals a través de dades aportades per les entitats sòcies. L'objectiu ha estat disposar d'informació significativa i actualitzada d'aquest recurs per poder, d'una banda, identificar tant els elements que poden limitar la seva eficàcia com els reptes que afronta en cada moment i, de l'altra, sustentar les propostes de millora que traslladem a l'Administració competent.

Darrerament, aquesta feina s'ha concretat en informes específics de caire anual, obviant l'any 2020 pel biaix a què podrien induir les dades a causa de l'impacte de la pandèmia de la Covid 19. El present informe s'ha elaborat a partir de les dades corresponents al 2021.

De les 32 entitats associades a Salut Mental AMMFEINA l'any 2021, 22 tenien registrades 933 places de Serveis Prelaborals en 30 establiments arreu de Catalunya. El present informe s'ha elaborat en base a les dades facilitades per 21 d'aquestes entitats sobre una mostra de 679 places de 26 establiments.

0. Introducció

El dret al treball és un dret fonamental i, per tant, ningú no pot ser privat de fer-lo efectiu. Alhora, el treball és una eina d'inclusió en tant que permet a la ciutadania participar de manera activa en la societat, teixir una xarxa de relacions socials, estructurar el seu temps i obtenir uns ingressos que esdevenen clau per desenvolupar els respectius projectes de vida.

Les persones amb un problema de salut mental no en són una excepció. Com a ciutadanes tenen dret a la feina i en el seu procés de recuperació i participació plena en la societat, el desenvolupament d'una activitat laboral – sempre que es doni en condicions de qualitat i dignitat– és un element cabdal.

Els serveis, recursos i programes destinats a promoure l'accés de les persones amb problemes de salut mental al mercat laboral –tant l'ordinari com el protegit– han posat de manifest que, amb el suports adients, les persones amb problemes de salut mental que volen treballar poden fer-ho.

El pilot i la posterior posada en marxa i consolidació dels SPL a Catalunya s'ha provat determinant en aquest sentit. Segons l'ordre que el regula, el SPL és un “servei social especialitzat que, coordinat amb els serveis socials, sanitaris, formatius i laborals” intervé en persones amb problemes de salut mental amb la “finalitat de capacitar-les perquè adquireixin les competències necessàries per incrementar el seu nivell d'ocupabilitat i facilitar la seva inserció laboral”.

En els més de 20 anys transcorreguts des de les primers experiències endegades *motu proprio* per diverses entitats del territori, passant pels pilotatge promogut per l'ICASS i el CatSalut fins l'entrada en vigor l'any 2015 de l'ordre que els regula normativament, els SPL han demostrat a bastament el seu encaix en l'itinerari del projecte de recuperació de les persones amb problemes de salut mental.

Els 45 establiments i les 1.407 places registrades a Catalunya l'any 2021 han trenat una xarxa territorial que està contribuint directament a la capaciació i al foment de la inclusió social i laboral de les persones amb problemes de salut mental.

1. Representativitat de la mostra

L'any 2021 hi havia **45 establiments** de Serveis Prelaborals a Catalunya –ubicats en 24 de les 42 comarques catalanes–, amb una capacitat registral de 1.407 places.

En el mateix any, 22 entitats sòcies de Salut Mental AMMFEINA gestionaven **30 establiments** (66,6% del total), ubicats en 19 comarques catalanes. En conjunt aquests SPL tenien una capacitat registral de 933 places (66,3% del total).

ANY 2021

TOTAL SPL A CATALUNYA

45

establiments

1.407

places

24

comarques

TOTAL SPL AMMFEINA

30

establiments

933

places

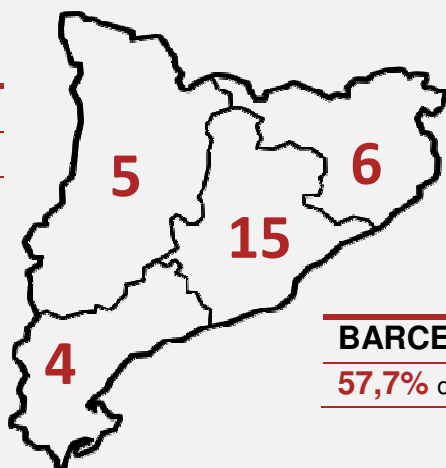
19

comarques

A continuació s'indica la demarcació on s'ubicaven els establiments gestionats per les entitats associades a AMMFEINA, així com el percentatge que representen en relació al total dels serveis existents en cada territori.

LLEIDA

100,0% del total d'establiments

GIRONA

85,7% del total d'establiments

TARRAGONA

50,0% del total d'establiments

BARCELONA

57,7% del total d'establiments

La rellevància i la representativitat de les dades aportades per les entitats associades a AMMFEINA que han servit de base per a la redacció del present informe es fa palesa atenent a diversos aspectes:

- **Número d'establiments.** Les entitats associades a AMMFEINA gestionaven el 66,6% del total de SPL de Catalunya i per demarcacions, aquesta xifra representava **almenys el 50% del total**, sent Lleida i Girona els dos territoris amb major representativitat –amb un 100,0% i 85,7%, respectivament– i Tarragona la única demarcació on fregava el 50,0%.

Taula 1

Presència territorial dels Serveis Prelaborals de Catalunya l'any 2021

	TOTAL	AMMFEINA
Barcelona	25	15
Girona	7	6
Lleida	5	5
Tarragona	8	4
Total	45	30

66,6%

- **Dispersió territorial.** Els establiments gestionats per les 22 entitats d'AMMFEINA estan presents en **19 de les 24 comarques catalanes** en què hi ha Serveis Prelaborals i, per tant, donen cobertura en el 79,2% dels territoris.
- **Titularitat dels serveis.** Pel que fa a la qualificació de l'entitat que gestiona el servei, el **90,0% dels establiments que representa AMMFEINA són d'iniciativa social** i el 10,0% restant, de titularitat pública. Tanmateix, si la comparativa s'estableix en relació al total de recursos existents al país, en ambdós casos representen al voltant d'un 60%.

El pes específic de les entitats associades a AMMFEINA pel que fa tant al número de serveis que gestionen, com a la titularitat o la dispersió territorial dels establiments permeten inferir que els resultats obtinguts en aquest observatori són extrapolables al global de recursos del territori.

2. Resultats

D'acord amb les dades aportades per les 21 entitats sòcies d'AMMFEINA que han participat en l'observatori de 2021, l'arquetip de la persona que acudeix al Servei Prelaboral és un home d'edat compresa entre els 18 i els 30 anys, amb estudis d'educació primària i que viu sense cap mena de suport especialitzat a la llar, amb la seva família d'origen.

És també un home amb un certificat de discapacitat per raó de salut mental d'entre el $\geq 33\%$ -64%, diagnosticat amb trastorn psicòtic, d'esquizofrènia, trastorn esquizotípic o trastorn delirant, i que ha arribat al servei orientat des d'algun recurs de la xarxa de salut comunitària. Habitualment, d'un centre de salut mental d'adults (CSMA).

En relació específicament als establiments de Serveis Prelaborals de les 21 entitats participants en aquest observatori, de mitjana, la seva capacitat registral se situa en **26,12** places. Per la seva banda, la rotació mitjana de la plaça es situa en un 1,88. Aquesta xifra suposa un increment del 0,7 en relació a l'any 2019 (1,81).

2.1. Perfil de les persones usuàries

Un dels trets més destacats any rere any quan s'observa el perfil de les persones usuàries del Servei Prelaboral són les diferències en relació al gènere. Per això, el present observatori recull dades per a les tres categories: home, dona i persona no binària.

Tanmateix i atenent a l'escassa presència de les persones no binàries (0,23%) en el recurs i a efectes d'aquest informe, malgrat es disposa d'aquesta dada, a efectes del present informe no s'inclourà amb detall en els resultats, més enllà de destacar que del 2019 al 2021 s'ha passat d'una a tres persones no binàries en els recursos.

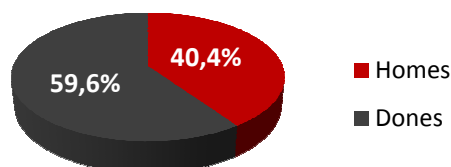
A primer cop d'ull s'aprecia que la presència **d'homes** (66,09%) en el recurs l'any 2021 pràcticament dobla la de les dones (33,67%). Això malgrat que el gènere s'ha assenyalat com un determinant de salut mental, arran de la constatació de diverses enquestes de salut i estudis de base clínica que les dones tenen pitjor salut mental que els homes.

Aquesta prevalença d'un perfil masculí en el recurs també sobta tenint en compte, per exemple, que sis de cada 10 persones ateses en un CSMA són dones, segons les darreres dades de la [Central de Resultats](#) (2017).

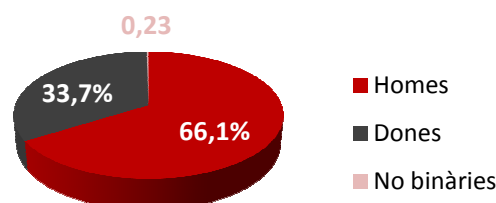
Gràfic 1

Comparativa per gènere de persones ateses en un CSMA i usuàries del SPL l'any 2021.

Gènere de les persones ateses en un Centre de Salut Mental d'Adults (2017)

Gènere de les persones usuàries dels Serveis Prelaborals (2021)

Font: Central de Resultats. Departament de Salut.

Font: Observatori AMMFEINA.

Un altre element destacat del present observatori és la confirmació de la tendència sostinguda d'un **rejoventament dels perfils**. Més de la meitat de les persones usuàries del Servei Prelaboral l'any 2021 tenien 40 anys o menys (62,11%).

Ahora, si en el passat la franja d'edat més prevalent era la de persones en edats compreses entre els 31 i els 40 anys, l'any 2021 la forquilla d'edat més nombrosa va ser la de persones amb 30 anys o menys (34,62%).

Taula 2

Edat de les persones usuàries del SPL l'any 2021. Xifres en %.

	TOTAL	HOME	DONA
Menys de 18	3,92	3,32	4,88
Entre 18 i 30	30,70	32,46	26,98
Entre 31 i 40	27,49	27,49	27,67
Entre 41 i 50	23,41	23,22	23,95
Més de 50	14,49	13,51	16,51

Per edats, la franja **més freqüent entre els homes és la de 18 a 30 anys**. Aquesta era l'edat del 32,46% del total d'homes que l'any 2021 va estar vinculat a un Servei Prelaboral d'una de les 21 entitats de la mostra.

Per la seva banda, la forquilla d'edat més freqüent en el cas de les **dones era la de 31 a 40 anys**, que representava el 27,67% del total de dones que hi havia en el recurs; si bé la franja de 18 a 30 anys estava només 0,7 punts per sota.

2.2. Nivell formatiu

El **nivell formatiu màxim assolit** per les persones usuàries del Servei Prelaboral l'any 2021 era la de qui havia cursat estudis secundaris (32,34%) o primaris (28,97%).

Tanmateix i atenent a que l'educació obligatòria finalitza en l'actualitat havent cursat estudis secundaris, és destacable que la situació més prevalent (35,94%) és la de les persones que **o no tenen estudis o han cursat estudis primaris**. Una situació que és **més acusada entre els homes** (40,64%) que entre les dones (26,75%).

Taula 3

Nivell formatiu màxim assolit per les persones usuàries. Xifres en %

	TOTAL	HOME	DONA
Sense estudis	6,97	8,41	4,19
Educació primària	28,97	32,23	22,56
Estudis Secundaris	32,34	29,27	38,14
Batxillerat	7,20	6,75	8,14
Formació Professional	17,31	18,36	15,35
Estudis universitaris o superiors	7,20	4,98	11,63

En línies generals s'aprecien diferències força significatives en funció del gènere. Per exemple, mentre que la situació més habitual entre els homes és la dels qui només han cursat estudis primaris (32,23%), en el de les dones és haver finalitzat estudis secundaris (38,14%)

Alhora, proporcionalment són moltes més les dones que els homes que han cursat estudis universitaris o superiors –l'11,6% d'elles i el 4,9% d'ells–. Una situació que s'inverteix en la Formació Professional, tot i que la diferència s'escurça: el 18,4% dels homes i el 15,3% de les dones.

2.3. Residència

Atenent al lloc de residència de les persones usuàries és ressenyable que **el 88,10% de les persones usuàries resideixen en habitatge propi**, és a dir, sense cap mena de suport especialitzat. En aquest aspecte, hi ha coincidència de la situació més freqüent en ambdós gèneres: les persones usuàries residien majoritàriament en habitatges privats, amb la seva família d'origen. Una situació, però, que és proporcionalment més prevalent en homes (65,64%) que en dones (56,74%).

En canvi, proporcionalment, són més les dones (34,18%) que els homes (20,9%) que viuen en un habitatge propi, ja sigui de manera individual, compartint pis o amb la família creada.

Un altre element rellevant és que gairebé només una de cada deu persones (11,35%) rep suport especialitzat en l'àmbit de l'habitatge en les seves diferents modalitats: Serveis de Suport a l'Autonomia a la pròpia llar (SSALL), llars amb suport, llars residències i altres tipologies d'habitatge institucionalitzat.

Si s'observa de manera disgregada el nombre de persones que rep un d'aquests suports, resulta també destacable que el menys prevalent sigui el SSALL, malgrat és la modalitat d'habitatge amb suport més natural i que té per objecte contribuir a que la persona pugui viure de manera independent amb els mínims suports adients.

Taula 4

Tipologia d'habitatge de les persones usuàries. Xifres en %.

	TOTAL	HOME	DONA
Habitatge amb família d'origen	62,73	65,64	56,74
Habitatge 'propi'	25,37	20,97	34,19
Altres tipologies habitatge institucionalitzat	3,13	4,03	1,40
Llar amb Suport	2,98	2,73	3,49
Llars Residències	2,98	2,96	3,02
SSALL	2,27	2,96	0,93
Sense llar	0,55	0,71	0,23

L'elevada xifra de persones que viuen sense suport especialitzat podria induir a pensar que la majoria de persones gaudeix d'un alt nivell d'autonomia. Tanmateix, aquesta afirmació requeriria d'una anàlisi més exhaustiva atès que, d'una banda, la convivència amb la família d'origen –la situació més prevalent– no necessàriament implica una major independència i autonomia i, de l'altra, és escassa la disponibilitat de places públiques de recursos especialitzats en l'àmbit de l'habitatge. Especialment, en el SSALL.

Una dada que s'incorpora al present observatori, malgrat ara per ara és poc significativa (0,55%), és la de persones usuàries del recurs que no tenen llar.

2.4. Diagnòstics de salut mental més prevalents

L'ordre que regula els SPL determina que és un recurs adreçat a persones amb una problemàtica de salut mental greu. Atenent a això s'ha tingut en compte la classificació diagnòstica del CIE-10¹ per copsar la prevalència de diagnòstics de les persones usuàries.

Com s'aprecia en la taula 5, les dues categories diagnòstiques més prevalents són els trastorns psicòtics (40,25%) i els trastorns adaptatius (29,05%), que representen a 7 de cada 10 persones del recurs.

En aquest àmbit també es registren diferències significatives en relació al gènere. Mentre gairebé la meitat dels homes que va acudir a un Servei Prelaboral l'any 2021 tenia diagnosticat un trastorn esquizotípic (45,5%), en el cas de les dones la prevalença no arribava ni a 3 de cada 10 (29,77%).

Pel que fa als trastorns adaptatius i d'ansietat, la situació s'inverteix, però la diferència s'escurça lleugerament i passa de 15 a 13 punts. Així, aquest era el diagnòstic del 37,91% del total de dones i el 24,53% del total d'homes.

Taula 5

Diagnòstics de les persones usuàries. Xifres en %.

	TOTAL	HOME	DONA
Trastorns psicòtics, esquizofrènia, trastorns esquizotípics i trastorns delirants	40,25	45,50	29,77
Trastorns adaptatius, de l'estat d'ànim, afectius, relacionats amb l'estrès i somatomorfs	29,05	24,53	37,91
Trastorns de la personalitat i del comportament	15,43	7,28	8,14
Trastorns del desenvolupament psicològic	9,87	12,20	5,35
Trastorns derivats del consum de substàncies	5,40	6,75	2,79

¹ Acrònim de la Classificació Internacional de malalties, 10a edició, corresponent a la versió en castellà de la versió anglesa ICD, sigles d'International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, que elabora l'Organització Mundial de la Salut.

2.5. Relació del Servei amb el territori

L'ordre que regula el SPL assenyala la importància de la coordinació amb els recursos territorials. Per això dos elements importants a tenir en compte quan s'analitza la utilitat del servei són, d'una banda, els recursos que orienten persones cap al SPL i, de l'altra, els motius de baixa o desvinculació de la persona.

En relació a la **procedència** de les persones s'observa que la majoria (72,67%) venen orientades de recursos de la xarxa de salut mental, a molta distància de les persones que venen derivades de recursos socials (7,83%). Entre els recursos de la xarxa de salut es compten tant els CSMA com els Centres de Dia, els Serveis de Rehabilitació Comunitària (SRC) o els Centres d'Atenció i Seguiment (CAS).

Proporcionalment, hi ha una similitud entre el percentatge de dones (77,20%) i homes (70,26%) que han estat derivats de la xarxa de salut mental. Tanmateix i tenint en compte que com s'apuntava anteriorment, sis de cada deu persones ateses al CSMA són dones, semblaria que la diferència hauria de ser més significativa.

Taula 6

Font d'orientació al Servei Prelaboral. Xifres en %.

	TOTAL	HOME	DONA
Xarxa de SM comunitària	72,67	70,26	77,21
Recursos socials	7,83	9,00	5,58
Serveis d'hospitalització	7,20	7,70	6,28
Sense orientació	5,40	4,98	6,28
Programes de suport a la inserció	3,29	3,44	3,02
Mercat laboral	2,19	2,84	0,93
Recursos educatius / formatius	1,41	1,78	0,70

Pel que fa a la **baixa o desvinculació del recurs** és ressenyable que la causa principal sigui la baixa voluntària o l'abandonament (30,08%) i amb una proporcionalitat similar per gèneres –el 30,09% d'homes i el 30,05% de dones–, seguida de la inserció al mercat laboral, ja sigui en el mercat ordinari (9,59%) o en un Centre Especial de Treball o Empresa d'Inserció (18,35%).

Taula 7**Motiu de baixa o desvinculació del recurs.** Xifres en %.

	TOTAL	HOME	DONA
Baixa voluntària / abandonament	30,08	30,10	30,05
Inserció en CET o EI	18,53	19,42	16,06
Inserció en empresa ordinària	9,59	8,98	10,88
Finalització del temps d'estada	8,26	8,50	7,77
Orientació a un recurs social-comunitari	8,10	7,77	8,81
Malaltia orgànica o empitjorament clínic	6,78	5,83	8,81
Inclusió en un programa formatiu/educatiu	5,95	5,58	6,74
Baixa acordada sense orientació posterior	5,79	7,52	2,07
Orientació a un recurs sanitari	3,64	3,40	4,15
Inclusió en un programa de suport laboral	3,14	2,43	4,66
Defunció	0,33	0,49	-

En relació a la inserció laboral, una de les fites del Servei Prelaboral, sí s'aprecien diferències per gènere. Proporcionalment, el percentatge de dones que després del seu pas pel Servei Prelaboral aconseguix una feina a l'empresa ordinària és superior al dels homes i a la inversa. El percentatge d'homes que després del Servei Prelaboral aconseguix feina en una empresa d'inserció o en un CET és superior al de les dones.

Una dada a destacar si es relacionen les dades de l'observatori 2021 amb les de 2019, és que en ambdós gèneres s'ha produït una caiguda de les insercions en l'empresa ordinària i un increment de les contractacions en el mercat protegit. Aquesta situació podria tenir relació amb l'impacte de la pandèmia de la Covid-19 en les empreses i, per tant, amb la destrucció de llocs de feina.

Taula 8**Comparativa de les baixes del Servei Prelaboral derivades d'una inserció laboral en funció del gènere en els anys 2019 i 2021.** Xifres en %.

	TOTAL		HOME		DONA	
	2019	2021	2019	2021	2019	2021
En empresa ordinària	14,83	9,59	13,26	8,98	17,98	10,98
En CET o EI	16,54	18,35	17,29	19,42	15,17	16,06

Atès que el Servei Prelaboral no pretén únicament que la persona accedeixi al mercat de treball, sinó que reforci la seva ocupabilitat, per exemple, reprenent uns estudis que sovint s'han pogut veure interromputs pel curs de la malaltia, és rellevant observar que només el 5,9% del total de persones que ha causat baixa en el recurs l'any 2021 ho ha fet per incloure's en programes formatius o educatius.

Una altra dada ressenyable és que el 8,26% de les persones que ha deixat el recurs ho ha fet per haver esgotat el temps màxim d'estada en el recurs.

2.6. Optimització de les places disponibles

Dos aspectes rellevants a l'hora de copsar l'optimització de les places disponibles és observar el nombre de persones que han esgotat el temps d'estada màxim del recurs i quin és l'índex de rotació dels establiments.

D'una banda, l'any 2021 es pot parlar d'una optimització de les places dels Serveis Prelaborals, atès que les 607 places subvencionades de les 21 entitats associades a AMMFEINA que han participat en l'observatori, han estat ocupades per 1.277 persones. És a dir, l'índex de rotació ha estat d'1,88. De mitjana, cada plaça ha estat ocupada per gairebé dues persones.

3. Propostes per al Departament de Dret Socials

En aquests més de 20 anys el SPL s'ha provat com un recurs imprescindible de la xarxa en tant que permet crear un context favorable perquè la persona adquireixi o recuperi hàbits i habilitats laborals a través d'itineraris personalitzats i durant un període de fins a 36 mesos. Això permet oferir suports adaptats a la persona, al seu ritme i les seves necessitats.

Tanmateix, i a través de les respostes de les 21 entitats reflectides en aquest informe, des d'AMMFEINA recollim reptes i propostes que caldria entomar per garantir la sostenibilitat i funcionalitat del recurs:

1. Revisar l'**article 4.1.** de l'Ordre 176/2015, pel que fa a diagnòstic de trastorn mental suprimint com a requisit d'accés la categorització de 'greu'.
2. Revisar l'**article 15** pel que fa a la durada i flexibilitat del temps d'estada al servei, així com al retorn al recurs.
3. Desplegar l'**article 18** de l'ordre de Serveis Prelaborals que ha de permetre a les persones usuàries fer pràctiques en empreses.
4. Revisar les **inequitats territorials** que limiten l'accessibilitat al servei.
5. Regular els **criteris de compatibilitat** del Servei Prelaboral així com els criteris de reserva de plaça.
6. Facilitar l'**homologació formativa de les activitats** dutes a terme al servei.
7. Incorporar la **perspectiva de gènere** en el servei i aplicar mesures d'acció positiva per revertir la desigualtat de gènere. En definitiva, fomentar i afavorir l'accés de les dones al món laboral.

Associació Salut Mental AMMFEINA

Carretera de la Santa Creu de Calafell, 33
08830, Sant Boi de Llobregat

ammfeina@ammfeina.org

www.ammfeina.cat